

УДК 711.455(477.74)

РЕКРЕАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ГІРСЬКИХ СІЛ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Т. Коберніченко

*Львівський національний університет ім. Івана Франка,
вул. Дорошенка, 41, м. Львів, 79000, Україна*

Визначено головний рекреаційний потенціал гірських сіл Львівської області відповідно до природних особливостей території, її екологічного стану, соціального та економічного розвитку і культурно-історичних особливостей. Зазначено основні проблеми розвитку рекреаційного потенціалу цих сіл.

Ключові слова: рекреаційний потенціал, гірські території, оцінка.

Гірські села Львівської області зачисляють до територій з особливим статусом гірських поселень, який визначається Законом України [1]. Ці території є депресивними щодо їхнього економічного та соціального розвитку у зв'язку з важкодоступністю сіл, особливостями рельєфу та клімату, який не дає змоги займатися тут інтенсивним сільським господарством. Отож розвиток і використання рекреаційного потенціалу гірських сіл стає одним з можливих чинників сталого розвитку цих територій, оскільки це дає змогу частково вирішити економічні проблеми територій, зокрема, проблему зайнятості населення, а також сприятиме збереженню їхньої природної та культурно-етнографічної самобутності.

Використання рекреаційного потенціалу для потреб сільського туризму та агротуризму ставить за мету збереження гірських природних комплексів і передбачає лише незначне втручання у природні особливості території, оскільки вони найчастіше слугують для туристів одним з найпривабливіших чинників.

Спробуємо описати головні особливості рекреаційного потенціалу гірських сіл Львівської області в контексті їхньої покомпонентної рекреаційної оцінки та виокремлення найбільш цінних у рекреаційного відношенні сіл.

У Львівській області налічують 186 гірських сіл. Вони розташовані у Турківському (65), Старосамбірському (65), Сколівському (52), Дрогобицькому (13) районах. Ці села володіють значним рекреаційним потенціалом, який умовно можна визначати за такими блоками показників:

1. Природні умови території;
2. Соціальний стан і розвиток інфраструктури села;
3. Культурні та історичні ресурси території;
4. Екологічний стан території.

Відповідно до наших оцінок, екологічна складова рекреаційного потенціалу гірських сіл Львівської області приблизно однакова для усіх гірських сіл. Головними проблемами є засмічення річок побутовим сміттям і скиди у поверхневі води, що спостерігається фактично в усіх гірських селах. Вирубки, передусім несанкціоновані та масові, теж становлять екологічну проблему на цих територіях, оскільки погіршують естетичність сіл і створюють екологічну небезпеку – можливість розвитку повеней та паводків. За нашими даними, несанкціоновані вирубки проводять на території 70-80% усіх сільських рад. Здебільшого це стосується гірських сіл Турківського району, оскільки продаж лісової деревини є на цих територіях одним з головних джерел прибутку населення.

Найнебезпечніша ситуація складається на території гірських сіл Дрогобицького району, де паводки та повені розмивають дороги між селами і критично обмежують транспортну доступність цих сіл. Також великої небезпеки зазнають села, розташовані вздовж великих річок (Дністер, Опір, Стрий).

Природні умови гірських сіл, тобто наявність природних атракцій для сільського туризму є найбільш значимими в рекреаційному відношенні у

Турківському та Сколівському районах, де спостерігається взаємопроникнення місцевостей гірських ландшафтів. Найбільш естетично привабливими можна вважати села, що поєднують різноманітні ландшафтні чинники. Зокрема, розміщення поблизу сіл водних об'єктів, гірських хребтів зі значними перепадами висот мають велику обзірність території [3]. Серед таких сіл у Львівській області можна назвати наступні: Тухля, Опорець, Майдан, Рибник, Розлуч, Явора, Ільник, Верхній Лужок, Ясениця-Замкова, Орявчик.

Провідну роль у туристичній привабливості гірських сіл Турківського району відіграють геологічні, ботанічні, геоморфологічні природні особливості, зокрема виражені гірські хребти: Верховинський Вододільний, Розлуцький, Високий Верх. Значний туристичний інтерес викликають села, з яких здійснюють походи на г. Пікуй (найвищу вершину Львівської області) – села Верхнє Гусине, Сянки, Кривка, Івашківці, Красне, а також села поблизу витоку р. Дністер – Розлуч, Лімна, Вовче, Жукотин, Бережок, Дністрик-Дубовий.

Значну рекреаційну цінність становлять джерела мінеральних вод, якими багатий Турківський район. Найвідоміші серед таких джерел знаходяться у с. Розлуч. Села Мохнате, Сянки, Нижній Турів, Бітля теж відомі своїми джерелами вод, зокрема, залізистого типу. Село Нижня Яблунька багате джерела торфогрязей і розсолів для лікування.

Серед інших природних пам'яток поблизу гірських сіл району назвемо заказник білої ялиці (с. Розлуч), витік р. Сян (с. Сянки), ялиново-букові праліси (с. Бітля), болотні території з ареалами журавлини (с. Боберка, Шандровець), водоспад Явірний (с. Явора).

У Сколівському районі туристів приваблює середньогірний рельєф з добре вираженими гірськими хребтами Сколівських Бескидів та Стрийсько-Сянської Верховини, придатний для пішохідного туризму. Дуже популярними є сходження на одну з найвищих вершин – г. Парашка із сіл

Коростів, Дубина, Корчин, Крушельниця. З геологічних пам'яток найбільш значимою є Урицькі скелі поблизу с. Урич.

Збереженню природних особливостей у районі сприяє наявність Сколівського національного природного парку. Також природними пам'ятками тут є ландшафтний парк "Бердо", створений у 1984 році, витoki р. Стрий поблизу с. Верхнячка та витoki р. Опір біля с. Опорець. Рекреаційно привабливими є також каскади водоспадів на р. Кам'янка поблизу с. Дубина та водоспад Гуркало біля с. Корчин.

Сколівський район має достатньо джерел мінеральних вод, найвідомішими з яких є Верхньосиньовидненське та Під'ялиніківське родовища. Мінеральні джерела також розміщені поблизу сіл Верхня та Нижня Рожанка, Коростів, Росохач, Труханів, Корчин, Сможе, Опорець. Також популярністю користується джерело "Писана криниця" поблизу с. Волосянка.

Старосамбірський і Дрогобицький район характеризуються меншою природною різноманітністю, зокрема, через менші показники відносних висот. Однак у Старосамбірському районі розташовано чимало надзвичайно привабливих для туристів сіл. Зокрема, це стосується села Терло із незвичайними краєвидами, села Тернава, сіл Грозьово та Виців, які розташовані глибоко у лісі на периферійній території Старосамбірського району. З цих сіл туристи також піднімаються на вершину г. Магура – найвищу точку району. Естетично привабливими є села, розташовані на невеликих пологих хребтах у південно-східній частині району (Топільниця, Тур'є, Недільна). Туристів приваблює також геологічна пам'ятка "Чортові скелі" поблизу сіл Спас і Тершів і ботанічна пам'ятка – залишки реліктового тису ягідного у с. Недільна,

Цей район також багатий на джерела мінеральних вод, зокрема, у селах Смеречка, Стрілки, Стрільбичі, Головецьке, Верхній Лужок, Бусовисько, Грозьово, Дністрик.

Серед гірських сіл Дрогобицького району найпривабливішими для туристів є села із водними об'єктами (Майдан і Рибник). Також у селі Майдан збережена рідкісна природна фауна. Іншими природними пам'яткам цього району є водоспад у с. Довге, ялицево-буковий резерват на висоті понад 1000 м і геологічна пам'ятка (розріз палеогену) у с. Майдан. Мінеральні джерела у Дрогобицькому районі знаходяться у гірських селах Заколоть, Смільна, Опака. Село Опака має статус державного курорту.

Соціальний стан та інфраструктура гірських сіл характеризуються насамперед транспортною доступністю села та розвитком об'єктів обслуговування населення і туристів. Ця сфера є малорозвинутою у Турківському та Старосамбірському районах, зокрема, через природні умови та слабку транспортну мережу для сіл на периферії. Сколівський район має кращі характеристики. Це визначається розвитком окремих сіл для гірськолижного спорту, що створює тут необхідну інфраструктуру та транспортну досяжність.

Транспортна доступність гірських сіл Львівської області загалом є явно недостатньою, хоча ситуація покращується з кожним роком у зв'язку із розвитком приватних транспортних підприємств. Головним транспортним засобом для цих сіл залишається залізниця, і ті села, які розташовані вздовж залізниць характеризуються найкращою доступністю. Залізничні шляхи утворюють основну мережу, від якої відгалужуються інші транспортні шляхи, які є менш розвинутими. Найчіткіше така ситуація спостерігається у Старосамбірському районі, де понад 20 сіл поза лініями залізничної колії є важкодоступними, і деякі села навіть мають проблеми із постачанням продовольчих і промислових товарів (наприклад, с. Виців). Найгірша транспортна доступність спостерігається у Турківському та Сколівському районах, а також у невеликих селах поблизу Національного природного парку "Сколівські Бескиди" (села Риків, Зубриця, Кринтята, Завадка, Росохач, Сухий Потік та інші), де громадський транспорт зупиняється 1-2 рази на день, або не зупиняється взагалі. Жодне із гірських сіл

Дрогобицького району не має залізничного сполучення, що утруднює доступ для певної частини потенційних туристів.

Інфраструктура та благоустрій гірських сіл Львівщини теж є недостатніми для забезпечення рекреаційного розвитку. Це ж стосується сфери послуг і побутового обслуговування. На 186 сіл зареєстровано всього 2 підприємства побутового обслуговування. Водночас спостерігається достатнє забезпечення торговельними закладами (зареєстровано 602 торговельні заклади або 3,2 торговельні заклади на одне гірське село в середньому), а також закладами харчування (зареєстровано 78 таких закладів, або 0,4 в середньому). За нашими спостереженнями, кращі показники побуту спостерігаються у селах із розвинутою рекреаційною базою, наявними агрооселями чи міні-готелями (такими як Розлуч, Ясениця-Замкова), а також із спортивними базами, зокрема, гірськолижними (Тернавка, Орявчик).

Благоустрій гірських сіл є також недостатнім. Передусім це стосується покриття доріг, освітлення вулиць, наявності водопроводів, централізованого опалення. Спостерігається дещо кращий благоустрій вулиць сіл у Старосамбірському районі, а також кращий стан доріг у гірських селах Дрогобицького району. Зазначимо, що простежується певна тенденція до покращення благоустрою у малих селах з невеликою кількістю населення, де, очевидно, дії сільської громади є більш згуртованими.

Наразі існує потреба у створенні підприємств громадського харчування та торговельних закладів у Сколівському районі у зв'язку зі значним збільшенням кількості туристів останніми роками у цьому районі. Всі інші райони не мають такої гострої потреби, оскільки гірські села на їхніх територіях ще порівняно мало приймають туристів. Також існує проблема облаштування місць для відпочинку туристів і пунктів їхнього обслуговування (прокату спорядження і т.п.).

Загалом стан інфраструктури та розвитку гірських сіл не задовольняє зростаючі потреби населення у сільському туризмі і відпочинку, за винятком вищезгаданих сіл із розвинутими гірськолижними комплексами.

Для певних груп туристів найважливішим є наявність агроосель із відповідним рівнем обслуговування. Найкращою базою агроосель для сільського туризму володіє Сколівський район та частково Старосамбірський район (села поблизу польського кордону) [4,5,6]. Мережа агроосель добре розвинута у с. Розлуч Турківського району. Також основною базою агроосель для сільського туризму володіють села, де розвинутий гірськолижний туризм і де такі агрооселі використовуються відпочиваючими також для інших видів відпочинку на селі.

Гірські села багаті на історичні та культурні пам'ятки. За даним деяких авторів [2] найкраще традиційна культура сільських поселень (зокрема бойківська) збереглася у периферійних селах Турківського та Старосамбірського районів. Цьому сприяють діяльність сільських клубів, які пропагують розвиток фольклору та ремесел, а також наявність краєзнавчих музеїв.

Історичні пам'ятки представлені насамперед архітектурною спадщиною – пам'ятками, внесеними до Державного реєстру культурної спадщини. Це здебільшого дерев'яні церкви та дзвіниці XV–XIX століть. На території гірських сіл Львівської області загалом розташовано 72 пам'ятки дерев'яної архітектури, що входять до Державного реєстру національного культурного надбання. Найбільше їх у Турківському районі, де налічується 24 архітектурні пам'ятки, включені у Державний реєстр, і 13 пам'яток місцевого значення. Передусім це дерев'яні церкви та дзвіниці XVI–XIX століть. Серед сіл, відомих такими пам'ятками, назвемо Нижнє Висоцьке, Либохору, Верхню Яблуньку, Комарники, Мохнате, Ісаї, Розлуч. У цьому ж районі знаходиться багато сіл, де збереглася традиційна дерев'яна житлова та господарська забудова, зокрема, с. Біньова, с. Бітля, Івашківці.

У Старосамбірському районі розміщено 13 таких пам'яток, це теж дерев'яні церкви та дзвіниці бойківського типу. Старовинною пам'яткою архітектури загальнодержавного значення тут є Монастир Чину Святого

Василія у с. Лаврів. Старовинні хати збереглися у деяких селах району, зокрема у селах Стрільки, Недільна.

Села Сколівського району налічують 33 архітектурні пам'ятки, які зведені у XIX – на поч. XX ст. Найвідомішими з них є дзвіниця у с. Нижня Рожанка, Вознесенська церква у с. Кальне, Воздвиженська церква та дзвіниця у с. Опорець, Церква Святого Духа та дзвіниця у с. Верхня Рожанка та Успенська церква в с. Тухолька.

Також у гірських селах добре збережені деякі пам'ятки-громадські споруди та господарські об'єкти. Більшість пам'яток цієї групи знаходяться на території Сколівського району. Наприклад, у с. Гребенів збережено споруду залізничного вокзалу 1929 р., олійницю у с. Головецько, студню у с. Коростів, водяний млин у с. Либохора, господарські споруди XIX ст. у с. Плав'я, водяний млин у с. Росохач. У с. Майдан Дрогобицького району збережено доменну піч по виплавці залізної руди

Інші історичні місця – це пам'ятки дещо сучаснішої сакральної архітектури (церкви та дзвіниці, збудовані у XX ст., часто за оригінальними проектами), музеї та місця поховання видатних українських діячів, також об'єкти традиційної господарської діяльності, зокрема, нафтові копальні, штольні, залишки німецьких колоній у Сколівському районі і т.п. Традиційна забудова, як ми зазначали, теж є значним атракційним об'єктом для сільського туризму. Це, зокрема, села Біньова (Турківський р-н), Грозьове, Виців (Старосамбірський район), Орявчик (Сколівський р-н).

Також на території гірських сіл широко розповсюджені археологічні пам'ятки: території первісного заселення, стоянки та поселення, древні городища. Ці об'єкти можна оглянути у с. Урич, у селах Комарники, Лавочне, поселеннях біля смт Бориня Турківського району. У Сколівському районі збереглася найвідоміша на цих територіях археологічна пам'ятка з цієї групи – фортеця "Тустань", що є державним історико-культурним заповідником. Серед інших археологічних пам'яток цього району: археологічне городище Київської Русі X–XII ст. поблизу с. Межиброди,

поселення V–III ст. до н.е. поблизу с. Крушельниця, археологічне поселення епохи неоліту біля с. Підгородці, урочище "Святослав" (могила князя Святослава, датована 1015 р.) поблизу с. Гребенів. У Старосамбірському районі у його гірській частині збереглися залишки ранньоісторичних валів (I–II ст.) поблизу с. Тур'є.

Також на цих територіях збереглися меморіальні пам'ятки, пов'язані з історичними подіями, національно-визвольними змаганнями, війнами. Найбільше таких пам'яток у Сколівському та Турківському районах. У Сколівському районі на г. Маківці поблизу с. Пшонець знаходиться меморіальний цвинтар Українських Січових Стрільців, на г. Явірник поблизу с. Лавочне збережена могила хорунжого УСС М. Суха. Могили УСС та УПА знаходяться також поблизу сіл Орів, Орява, Підгородці, на г. Ключ поблизу с. Труханів. У Турківському районі видатною пам'яткою є Ужоцький перевал, де відбувалися військові події у різні часи історії та знаходяться поховання загиблих у I та II Світових війнах. У Дрогобицькому районі відновлено криївки воїнів УПА поблизу с. Сторона, створений туристичний маршрут.

З гірськими селами Львівської області пов'язані життя і творчість багатьох видатних діячів України. Зокрема, у Сколівському районі знаходяться багато сіл, які відвідував Іван Франко, збираючи матеріали для своїх творів. У с. Тухля розміщені меморіальний комплекс "Франкова криниця" та музей Івана Франка і встановлено пам'ятний знак на горі Захару Беркуту. Історія Старосамбірського району пов'язана із життям та діяльністю багатьох діячів культури, мистецтв і державних діячів. У 1853 р. в с. Смерічка працював М. Вербицький. У с. Тернава знаходиться монастир, де розпочав свою службу митрополит А. Шептицький. Проживали тут знамениті бойківські громадсько-культурні діячі та священники: о. Іван Яворський (с. Стрільбичі), о. Михайло Зубрицький (с. Мшанець), о. Сас-Татомир Юліан (с. Грозьово, с. Торчиновичі, с. Верхній Лужок). У Дрогобицькому районі в

с. Довге знаходиться могила Корнила Устиновича, а в с. Бистриця народився і похований філософ Емілій Грималек.

На території гірських сіл Львівської області знаходиться декілька споруд оборонного будівництва, хоча деякі з них уже зруйновані. Руїни оборонних споруд збереглися у Турківському районі поблизу польсько-українського кордону. Сліди військових поселень часів Галицько-Волинської держави збереглися поблизу с. Розлуч. Сакральна архітектура деяких монастирів (зокрема, монастир Єзуїтів у Старосамбірському районі) теж має оборонні риси. Частково збереглися також палацово-паркові ансамблі на території Старосамбірського району. Це руїни замку Гербуртів (пам'ятка архітектури XVI ст.) на Сліпій горі поблизу м. Доброміль та залишки замку Мнішеків (XIV ст.) у с. Муроване.

Особливої уваги заслуговують збережені народні традиції та народні художні промисли і пам'ятки фольклору, доволі розповсюджені у гірських селах. Найкраще такі промисли збереглися у віддалених селах Турківського та Старосамбірського районів. У Турківському районі збереглося ручне ткацтво (с. Івашківці), плетення із соломи (с. Ластівка та с. Біньова), виготовлення традиційних килимів (села Верхній та Нижній Турів), плетення з лози (с. Боберка). У Старосамбірському районі збереглося лозоплетіння (с. Сливниця), виготовлення традиційних килимів та одягу з вовни (с. Потік), різьбярство (села Стрілки, Лопушанка-Хомина, Тисовиця). У гірських селах Сколівського району різьбярство збереглося у селах Верхнячка та Плав'я, традиційне ковальство частково збереглося у с. Довжки. Традиції лозоплетіння також розвивають у с. Старий Кропивник Дрогобицького району.

Пам'ятки фольклору дуже добре збережені на території гірських сіл Львівської області. Здебільшого це стосується народних пісенних традицій, які тією чи іншою мірою залишилися у всіх гірських селах. Найбільше традиційна фольклорна культура та традиції бойків збереглися у

периферійних селах Турківського району, де проживає старіюче населення (села Верхній Турів, Ластівка, Бітля, Івашківці, Біньова).

Найвідомішою фольклорною подією з життя бойків є традиційні "Бойківські фестини" - фестиваль, що проходить кожні п'ять років поблизу с. Розлуч Турківського району.

Народні релігійні традиції також збережено майже повсюдно. Вони яскраво виражені у храмових святах і вертепах під час різдвяних свят, які проводить кожне гірське село та які часто приваблюють відвідувачів та туристів.

Отже, гірські села Львівської області мають значний рекреаційний потенціал для сільського туризму. Передусім це стосується Сколівського району, який є дещо розвинутішим в інфраструктурному відношенні, і Турківського району, який характеризується значною збереженістю природних умов і народних традицій. У Старосамбірському та Дрогобицькому районах є чимало цікавих для туристів сіл (зокрема, це стосується більш високогірних місцевостей гірських ландшафтів). Усі гірські села Львівщини (крім деяких, що мають забудову індустріального типу і розташовані поблизу міст) мають значну естетичну привабливість для відпочиваючих. Їхньою перевагою є також відносна близькість до обласного центру, що є важливим для багатьох груп туристів. Периферійні села гірських районів (зокрема, Турківського) мають чималий культурний та історичний потенціал, який може привабити багатьох поціновувачів старовини.

Головними проблемами розвитку та раціонального використання рекреаційного потенціалу цих гірських територій є недостатня інфраструктура база, а також слабка транспортна досяжність деяких гірських сіл, відсутність відповідного благоустрою для прийому туристів, а також певні екологічні проблеми, зокрема, повені і паводки, зумовлені значною мірою масовими вирубками та нераціональним веденням сільського господарства, які стають перешкодою для туристичного розвитку і значно

знижують рекреаційну цінність територій. Також певною проблемою можна назвати занепад історичних і культурних пам'яток (окрім найвідоміших) на підтримання яких в належному стані потрібні кошти. Передусім це стосується Старосамбірського району, де таким пам'яткам не приділяється відповідної уваги. Також викликає занепокоєння зникнення традиційної забудови сіл (зокрема, і сакральної) та цілковита заміна її сучасною зі штучних матеріалів, що значною мірою знижує естетичність сіл

Інвестиції у рекреаційний розвиток гірських сіл для потреб сільського туризму не потребують надто великих масштабів, однак ці вкладення даватимуть змогу значно покращити якість території для прийому туристів і подальшого сталого розвитку таких сіл.

-
1. Закон України "Про статус гірських населених пунктів в Україні" // Відомості Верховної Ради (ВВР), 1995. – N 9. – С. 58–59
 2. *Игнатенко Н. Г., Руденко В. П.* Природно-ресурсный потенциал территории. Географический анализ и синтез. – Львов: Вища школа, 1986. – 164 с.
 3. Концептуальні засади сталого розвитку гірського регіону / Гнатів П. С., Козловський М. П., Марискевич О. Г. та ін. / Під ред. М. А. Голубця. – Львів: Поллі, 2007. – 288 с.
 4. *Рожко І. М.* Рекреаційна оцінка гірських природно-територіальних комплексів для потреб туризму (на прикладі Українських Карпат) // Дисертація на здобуття наукового ступеня канд. геогр. наук. 11.00.11. – Львів, 2002. – 198 с.
 5. *Рутинський М.Й., Зінько Ю.В.* Сільський туризм: Навчальний посібник. – К.: Знання, 2006. – 271 с.
 6. Сколівщина. Моніторинг агроосель / Під ред. А. В. Клімашевського. – Львів: Ж.А.Р., 2002. – 23 с.

7. Старосамбірщина. Моніторинг агроосель / Під ред. А. В. Клімашевського. – Львів: Ж.А.Р., 2002. – 22 с.
8. Турківщина. Моніторинг агро осель / Під ред. А. В. Клімашевського. – Львів: Ж.А.Р., 2002. – 25 с.

RECREATIONAL POTENTIAL OF THE MOUNTAIN VILLAGES OF THE LVIV REGION

T. Kobernichenko

*Lviv National University by Ivan Franko
Doroshenka 41, Lviv, 79000, Ukraine*

Main features of the recreational potential of the mountain villages in the Lviv region are described in the paper. They are given correspondingly to the nature potential of the territory, ecological conditions, social and economical development, cultural and historical characteristics. Valuable villages with the high level of recreational potential are described.

Key words: recreational potential, mountain areas, estimation.

РЕКРЕАЦИОННЫЙ ПОТЕНЦИАЛ ГОРНЫХ СЕЛ ЛЬВОВСКОЙ ОБЛАСТИ

T. Коберниченко

*Львовский национальный университет им. Ивана Франка,
ул. Дорошенка, 41, Львов, 79000, Украина*

Определен основной рекреационный потенциал горных сел Львовской области в соответствии с природными особенностями территории, ее экологического состояния, социального и экономического развития, а также

культурно-исторических особенностей. Обозначены главные проблемы развития рекреационного потенциала этих сел.

Ключевые слова: рекреационный потенциал, горные территории, оценка.